

I. FOLIA COLLECTA

Éveim

Demeter István önéletírása

RÓMAI KATOLIKUS
EGYHÁZI GYŰJTEMÉNY
SÁROSPATAK

ÉVEIM
Demeter István önéletírása

Sárospatak, 2014

I.

FOLIA COLLECTA

ÉVEIM

Demeter István önéletírása

RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZI GYŰJTEMÉNY
SÁROSPATAK

Sorozatszerkesztő: Szabó Irén

Szerkesztette, az előszót írta és jegyzetekkel ellátta: Barna Gábor

Szöveggondozás: Barna Gábor, Csalog Judit, Feczko Ágnes és Gál Tibor

Az eredeti kéziratot digitalizálta:

Csalog Judit, Kelecseny Mónika és Lastóczkiné Kájel Gabriella

Kiadja a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény

H-3950 Sárospatak, Szent Erzsébet u. 13.

Tel.: +36 47/314-107

E-mail: info@rkegy.hu, honlap: www.rkegy.hu

Felelős kiadó: Szabó Irén

A borítóképen Demeter István.

A fotót ifj. Bohanek Miklós készítette 1974-ben.

Borítóterv: Tóth Péter

Típoográfia: Polefkó Márta

Megjelent a Devotio Hungarorum Alapítvány (Szeged) támogatásával

© A kiadó minden jogot fenntart, beleértve a részletek közlésének jogát írott vagy elektronikus formában egyaránt.

© Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak

© Barna Gábor

Hová mégy? – A századikat keresem.
Erős lendülettel, nyugtalan szívvel, szakmai izgalomban, minden úton és módon,
huszadikszázadosan.
(*Demeter István fölszentelés előtti jegyzete, 1937*)

Demeter István, 1935

TARTALOMJEGYZÉK

Érseki köszöntő.....	9
Előszó a sorozathoz.....	11
Előszó.....	13
1. fejezet.....	21
2. fejezet.....	39
3. fejezet.....	51
4. fejezet.....	56
5. fejezet.....	79
6. fejezet.....	89
7. fejezet.....	115
8. fejezet.....	143
9. fejezet.....	167
10. fejezet.....	196
11. fejezet.....	208
12. fejezet.....	229
13. fejezet.....	249
Irodalom.....	254
Demeter István munkássága.....	257

Az elmúlt években személyesen is végigkísérhettem annak az építkezésnek a folyamatát, amely során a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény megújult. Igényes külső és belső tereivel megfelelő körülményeket biztosít egy katolikus kulturális intézménynek, méltóképpen tudja fogadni a látogatókat, kutatókat, turistákat és a Szent Erzsébet szülővárosába érkező zarándokokat.

A most induló könyvsorozat azokat a láthatatlan értékeket teszi hozzáférhetővé, amelyek a múzeumnak, a könyvtárnak a látogatók előtt zárt ajtóinak mögött rejtőznek. A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény az elmúlt évtizedek során gyűjtögette az Egri Egyházmegye rejtett kincseit. Ezek között talált rá Demeter István, egykori sajszentszéplébanos hagyatékában a festményei, versei, egyéb írásai mellett önéletrajzára, naplójegyzeteire. Ezekből az önvallomásokról egy különleges ember, egy elkötelezett pap és sokoldalú tehetség tárul föl.

A naplójegyzetek elárulják, hogy Demeter István – akit paptársai elneveztek prófétának –, mindenek előtt pap volt, aki Krisztus fényét és melegét sugározta köröskörül mindenkire, miközben egy pillanatra sem vesztette szem elől a Mestert, akihez napról napra közelebb került.

Festői tehetségét kiállítások sorozata és művészettörténészek elemzései igazolták. De egyéniségébe korának talán legnagyobb festője, Kondor Béla szavai világítanak be legmélyebben, aki így vallott róla Demeter István káplánjának: „Nagyobb tehetség, mint én. Az a baj, hogy pap.” Amikor kedves barátja és lelki atyja megkérdezte tőle, mi a véleménye a festményeiről, Kondor Béla szerényen így válaszolt: „Pista bácsi, te művész vagy, én csak mesterember.” Őt hívta halálos ágyához. Ő temette el. Demeter István „művészete” több volt, mint festői mesterség. Ez a Krisztus nyomában járó, sokoldalú, művészi érzékenységgel megáldott papi élet keresztútjárás is volt. Megtapasztalta, hogy különként tekintették, aki beleütközött a hivatal és a megszokás rendjébe. Éppen ezek az ütközések teszik érdekessé és értékessé naplójegyzeteit.

Az önéletrajz, napló önmagában is érdekes műfaj, mert az egyszeri és megismételhetetlen, személyes életet tárja elénk. Különleges jelentőséget ad ennek a kötetnek, hogy egy római katolikus pap önéletírását adja az olvasók kezébe. Ezen a sajátos szemüvegen keresztül láthatjuk a történelem eseményeit, a társadalom hétköznapjait, és nemcsak az egyház életének talán ismeretlen vonásait ismerhetjük meg belőle, hanem egy pap életútját, szellemi érdeklődését, lelki alkatát, viszonyát az őt körülvevő világhoz.

A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény Folia Collecta kiadványsorozata katolikus múltunk és abban gyökerező jelenünk mélyebb megismerését szolgálja.

Dr. Ternyák Csaba
egri érsek

ELŐSZÓ A SOROZATHOZ

Folia Collecta. Összegyűjtött lapok. Ezzel a címmel indítjuk útjára ezt a könyvsorozatot, ami a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményben őrzött, és a működése során megszületett értékeket kívánja közkinccsá tenni.

A Gyűjtemény hivatalosan 1967-ben kezdte meg működését múzeumi, könyvtári, levéltári és adattári tevékenységi körrel. Alapítója Kuklay Antal, akit fiatal papként '56-os tevékenysége miatt bebörtönöztek. Hat év börtön után, 1963-ban Sárospatakra jött haza. 1973-ban kapta meg a nyilvános papi működési engedélyt az Állami Egyházügyi Hivataltól. Mégis, néhány év alatt, pezsgő szellemi élet alakult ki körülötte. A város művelődésre vágyó értelmisége, tanárok, fiatalok gyűltek köré. Zenehallgatás, koncertek szervezése, beszélgetős esték felváltva követték egymást. Megkapta a plébánia könyvtárának rendezési feladatát.

A középkori sárospataki plébánia ún. kiváltságos plébánia (parochia exempta) volt az Árpád-korban, majd amikor Sárospatak az ország különböző főrangú családjainak birtokába került, a kegyúri templom és plébánia akkor is gazdag javadalmakkal volt ellátva. Így jelentős volt a plébániai könyvtár is. Ezt minden korban erősítette a plébániai iskola. Sárospatak iskolavárosi hírnevét a magas színvonalú plébániai iskola alapozta meg. Itt született 1489–90-ben az első ismert magyar tankönyv, a Szalkai-kódex. A mai plébániaépület, az egykori jezsuita rendház mellett állt a Ratio Studiorum elvei alapján működő kiskisgyémes köznevelési intézmény. A rend pataki könyvtárának néhány darabja máig megtalálható Gyűjteményünkben.

A jelenleg több mint 20 000 kötetes könyvtár becses értéke több ősnymotatvány, köztük Petrarca műveinek 1496-os bázeli kiadása, számos könyvritkasága: egy RMK unikum, Vizsolyi Biblia, 1506-os színezett fametszetes cseh Biblia, a sajládi pánosok szertartáskönyvei, a pataki Windisch-Grätz könyvtár több száz kötete és Historia Domusok. 1964-ben kezdődött el a sárospataki plébániatemplom régészeti feltárása és műemléki helyreállítása. A feltárás során előkerült épület- és sírkőtöredékeket a plébánia udvarán helyeztük el. A gótikus faragványok, falmaradványok és sírkőtöredékek az elmúlt évtizedek hányódásai után ma a Gyűjtemény raktárában és nyitott kőtárában, dokumentálva és méltóan bemutatva várják a látogatókat és kutatókat.

Az 1960-as években az Iparművészeti Múzeum munkatársai az ország területén felmérték a védett műtárgyakat. Az Egri Főegyházmege területén Kuklay Antal és Szántó Erzsébet nővér kísérte őket. Így végigjárva a templomokat, plébániákat, számtalan hasz-

nálaton kívüli, kallódó, sokszor pusztulásra ítélt liturgikus tárgyat, egyházművészeti alkotást találtak, melyeket a sárospataki plébániára begyűjtve jött létre a műtárgygyűjtemény, és gazdagodott a könyvtár muzeális könyvállománya.

Az ásatásokon dolgozó régészek, restaurátorok, a felméréseket végző művészettörténészek baráti munkája és támogatása segítette a műtárgyvédelmi és feldolgozó szakmai munkát azokban az években, amikor az egyházi múzeumok, könyvtárak nem kaptak állami támogatást a fenntartáshoz és működéshez.

A papság körében hamar elterjedt a gyűjtő szenvedélyű paptársuk híre, és így újabb tárgyakkal, hagyatékokkal bővült a már működési engedéllyel rendelkező Gyűjtemény. Kiemelkedő Demeter István (1914–1977) pap, költő és festőművész képzőművészeti, kézirat- és könyvanyaga, de itt található Boros Vilma és Harangi László hagyatéka, a plébánosok közül a kassai teológiai akadémia egykori tanára, a nagyműveltségű Bartha Béla kézirat-hagyatéka.

A mintegy 8000 darabból álló muzeális gyűjtemény tárgyai: festmények, szobrok, faragványok, oltárok, oltártöredékek, liturgikus tárgyak, relikviák, zárdamunkák, miseruhák, bútorok – nagyrészt a magyar barokk művészet kincsei közé tartoznak. A Gyűjteményben kortárs képző- és iparművészek alkotásai is találhatók.

Az intézmény életében minőségi változást hozott 2007. Sárospatak Árpád-házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulóját ünnepelte. Ebből az alkalomból nyílt meg a Gyűjteménynek otthont adó Szent Erzsébet Ház. Az intézmény önálló épületbe költözve saját állandó és időszaki kiállításokkal, szakmai programokkal, a város és a régió érdeklődő közönségét megszólító előadás-sorozatokkal értékkeremtő, értékközvetítő nyilvános tevékenységet kezdett el.

A Gyűjteménynek mint önálló katolikus kulturális intézménynek a létrejötte Sárospatakon nem a véletlen műve, hanem egy sok évszázados katolikus vallási és kulturális tradíciónak a szerves továbbélése, megmutatkozása új formában. A Folia Collecta könyvsorozat folytatása az elődök gyűjtőmunkájának. Betakarítás. Az eddigi termés számbavétele és egyben megosztása, hogy az itt őrzött és itt születő szellemi javak közkinccsé váljanak és százszoros termést hozzanak.

*Szabó Irén
sorozatszerkesztő*

Demeter István önéletírásához*

„Most beadom az életem történetének dolgozatát, első fogalmazásban, úgy is mondhatnám: piszkozatban. Mindegy, regényt nem tudok írni, legalábbis nem tanultam, a szabályok riasztottak, nem fognak rajtam, szerkeszteni nem tudok, stilizálni nem érek rá, a »betisztázás« előtt úgyis meghalok. Most egy kis pihenőhöz érkeztem, ezért, mielőtt lelkem megnyugodna, ellenállhatatlan kényszer hajt, hogy megmutassam még magam, elsőnek szóljak hozzá »produkciómhoz«, valljak még, igazoljam az életemet, igazoljam magamat. De: szürke élet az enyém. Igen, mert egy emberé. De hát ez nem érdekes! De igen, hiszen az enyém. Hogy nem kíváncsi senki rá? Ezer gátlás! Valamiképp átlépek rajtuk. Egyetlen nagy felelősség, amitől megszabadulni lehetetlen: hogy igazat kell mondanom. Írásban reménytelen hazudni.” – kezdte önéletrajzát Demeter István.

Az „egy kis pihenőhöz” érkezés újszentmargitai plébánosnak kinevezése volt 1949-ben. Újszentmargita a Hortobágy északi peremén lévő egykori cselédfalu volt. Bár több tanya tartozott hozzá filiaként, a lelkipásztori teendők jobban megengedték, hogy Demeter István több időt fordítson az írásra.

Demeter István 1914. december 13-án, Luca napján született a jászapáti tanyavilágban. Édesapja nem jött vissza az orosz frontról. Édesanyja, magára maradván a négy gyerekekkel és a tanyai gazdasággal, felőrlődött, 1918-ban meghalt. A négy Demeter testvér árván maradt. A nagyszülők nevelték őket. Az árvaság egész életén végigkísérte. Ez a fájdalmas érzés állandóan felbukkan önéletrajzában is. Tábori lelkészként is apja nyomát keresi, aki akár élhetett is még az 1940-es évek elején, amikor a fiatal pap tábori lelkészként Ukrajnában a megszálló csapatoknál szolgált.

Az elemi és a gimnázium első négy osztályát Jászapátiban végezte. Évtizedekkel később írta meg önéletrajzában szellemi-lelki fejlődését, papi hivatásának kibontakozását, megkísértésének emlékét – máig megrendítő olvasmány. Majd Egerbe jelentkezett 1929-ben az első ízben megnyitott papi kisszeminariumba. A ciszterci gimnáziumban tanult. A gimnázium, majd a papnevelő szeminárium terelte határozott irányba és nevelte a mindig is minden szépre és jóra fogékony, harmóniára és igazságra vágyó fiataalt. A teológiai stúdiumok mellett verseket, könyvkritikákat írt, melyek budapesti és egri lapokban, főleg a francia katolicizmus hatására akkoriban alakult katolikus folyóiratokban jelentek meg (*Ujkor, Vigilia*). Ez nem volt gond nélküli, mert a seminaristák publikálási tilalom alatt álltak. Az Egri Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi és Egyházművészeti Társulatának, ami 1836-37-ben alakult meg, Demeter István a centenáriumi 1937. évben elnöke lett.

* Az életrajz feldolgozása az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatervének keretében készült.

Utóda Pájer Antalnak,¹ Tárkányi Bélának² és Mindszenty Gedeonnak³. Az Ujkorban és a Vigiliában megjelent friss szemléletű könyvkritikái és versei meghozták a kor egyik meghatározó katolikus szellemi irányítójának, Possonyi Lászlónak barátságát. Erről Possonyi László levelei tanúskodnak Demeter István hagyatékában.

Verseinek tartalmát leginkább a modern kor emberének sok-sok érzelmi bizonytalansága, saját belső vívódása adta. Ezt fejezi ki verseinek fájdalmas, lemondó, sokszor tragikus hangulata. A költeményeket olvasva és hallgatva feltűnik, hogy már ekkor szinte képeken gondolkodott. Sok versét azonnal vászonra vihetnénk. Más verse pedig szinte ritmus, zene, ismét más belső történés, érzelem, meditáció. A költészetben Ady Endre, a prózában Szabó Dezső⁴ és Prohászka Ottokár⁵ példaképe. Versei alapján jó jellemrajzot ad róla Csalog Judit.⁶ A II. világháború után versei a katolikus Új Ember hetilapban jelentek meg.⁷

Olvasmányélményei és saját tapasztalatai alapján rádöbben a társadalmi visszasságokra. Hiszen maga is egyszerű családból származik. Szülővárosáról, Jászapátiról még teológus korában szociográfiai tanulmányt készített, amivel országos második díjat nyert. Sajnos, ennek kézirata máig lappang valahol. Lesújtó volt a véleménye a korabeli magyar úri, urizáló társadalomról. De egyházának egyes tagjairól is.

1938-ban szentelték pappá. 1938. június 19-én mutatta be első szentmiséjét a jászapáti templomban, amit igazi, akkor szokásos „paplakodalom” követett. Keresztespüspökiben (Mezőkeresztes, 1938), Sajószentpéteren (1939) és Kisvárdán (1941) volt káplán, majd 1942-43-ban tábori lelkész a megszálló csapatok körében, Ukrajnában. Ezt a feladatát is lelkiismeretesen teljesíti. Kritikus a német megszállókkal és jó néhány magyar tisztársával szemben, megértő a helyi lakosság iránt.⁸ Ezután hitoktatóként és káplánként Jászárokszállás (1943), Kunszentmárton (1947–1949) és Tiszafüred (1949) volt állomáshelye. Minden helyen meggyűlt a baja a kommunista hatóságokkal. Perbe is fogták. Majd tíz évig Újszentmargita, 1958-ig, 1958-ban Heves, 1959-től haláláig (1977) Sajószentpéter plébánosa.

1 Pájer Antal (Maklár, 1817 – Budapest, 1881) római katolikus pap, költő. *KatLex X.* 2005. 426–427. Részletes életrajzát és költészetének értékelését Lisztóczy László végezte el. Lásd: Pájer 2014.

2 Tárkányi Béla (Miskolc, 1821 – Eger, 1886) római katolikus pap, egri kanonok, költő, az MTA levelező, majd rendes tagja. *KatLex XIII.* 2008. 675–676.

3 Mindszenty Gedeon (Jolsva, 1829 – Eger, 1877) római katolikus pap, költő. *KatLex IX.* 2004. 180.

4 Szabó Dezső (Kolozsvar, 1879 – Budapest, 1945) író, publicista.

5 Prohászka Ottokár (Nyitra, 1858 – Budapest, 1927) katolikus egyházi író, székesfehérvári püspök, a magyar keresztényszocializmus képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

6 Csalog 2004. 125–127.

7 Összegyűjtésüket Tóth Sándor költő, szerkesztő és az Új Ember munkatársai végezték el, köszönet érte!

8 Remélhetőleg hamarosan napvilágot lát majd tábori lelkézi naplója is!

A plébánosi évek már az új, kommunista/szocialista rendben teltek. A nagyon tehetséges, papként és lelkipásztorként is kiváló Demeter István periferiára szorult egyházában is.⁹

Keresztespüspökiben nagy hatással volt szemléletére a Gyömörey család: Gyömörey Antal és főleg felesége, Almássy Georgina grófnő, akik mindketten erősen Hitler-ellenes konzervatív katolikusok, s nagyon művelt emberek voltak. Almássy Georgina maga is író, aki *Kurgan* címmel németül írt regényt. Demeter István verseiből is többet németre fordított.¹⁰ Bensőséges kapcsolatukról jó képet festenek a Demeter-hagyatékban olvasható levelek a család tagjaitól, s a fényképalbumban őrzött sok-sok fotó. Ők erősítették fel Demeter Istvánban a náciellenes érzést, és segítségükkel adott hírt később, a megszállt Ukrajnában tábori lelkészi szolgálatot teljesítő fiatal pap a német katonák zsidóellenes atrocitásairól.

Kápláni működési helyein nemcsak lelkipásztorként, hitoktatóként működött eredményesen, de irodalmi estek, zenei és irodalmi műsorok összeállításában, misztériumjátékok színrevitelében is. Hagyatékában fennmaradt plakátok, programok tanúskodnak széleskörű és hatékony munkájáról. Nyilván ezért került összeütközésbe már 1945 után a kommunista hatóságokkal, akik az egyház szerepét minden vonalon vissza akarták szorítani.

Valószínű, a jászapáti nagyszülői házból hozta magával a gyógynövények ismeretét. Levelek százai igazolják, hogy a lélek mellett a test orvosa is volt. Gazdag könyvtára tükrözi érdeklődésének széles ívét: teológia, filozófia, művészet, orvostudomány, grafológia, frenológia (arcisme), asztrológia, asztrókarakterológia. Ezekről azonban önéletrajzában nem ír, legfeljebb csak egy-egy utalás található rájuk vonatkozóan, hiszen az elbeszélés fonala 1943-ban megszakad.

Többször említi azonban elmélkedéskötetét, amit kisvárdai kápláni és hitoktatói éve alatt formált könyvvé, s 1947-ben jelentetett meg *Föl, a hegyekre!*¹¹ címmel. Gondolatai máig frissként hatnak. E munka második kötete *Szakadékok fölött* címmel azonban még kéziratban van.¹²

Az európai keresztény, humanista, s modern katolikus értékrendet képviselő Demeter István 1961-től festett.¹³ Filozofikus gondolatait elementáris erővel vetette papírra. Tizenhat évet átölelő festői munkássága során autodidakta módon kutatta a színek, formák, vonalak és anyagok törvényeit. Képjegyzékeinek adatai szerint 19 754 darab, nagyrészt papírlapra, vegyes technikával festett műve született. Míg a korábbi éveket inkább a költészet uralta, az 1961-től haláláig tartókat a festészet.

9 Életrajza megjelent még a jászapáti papokról szóló könyvben is. Lásd: Molnárné Szikszai 2007. 259–264.

10 Ziegerhofer-Pretenthaler 2006.

11 Demeter István: *Föl, a hegyekre! Elmélkedések*. Szalézi Művek, Lelki Kultúra Könyvei 26. Rákospalota, 1944.

12 Kézirata megvan Demeter István hagyatékában. A munka legépelt, véglegesített változatát Vasadi Péter vette magához még Demeter István halála után, hogy kiadáshoz segítse, ám az az évek során elkallódott.

13 Művészetéről lásd Szepesi 1988a, 1988b.

Első kiállítása 1971-ben, a Miskolci Képtárban nyílt. Résztvevője volt az 1970-es évek alternatív művészetét bemutató *balatonboglári kápolnatárlatok*nak.¹⁴ Halála után jelesebb kiállításai voltak Sajóládon, Sátoraljaújhelyen, Budapesten, 2012-ben Kunszentmártonban, 2013-ban és 2014-ben pedig Egerben, Miskolcon, Sárospatakon és Jászapátiban.

Beszélgetés közben járkált, mozgott a keze, mindig gesztikulált. Lényéből mégis valami belső biztonság, gondolati és lelki stabilitás sugárzott. Főbb képciklusai (az *Anyaghimnusz* és a *Néger ima*) vallási és irodalmi indíttatásúak. Egy erős belső világ, lélek, szellem kivetülései. Nehezebben befogadhatók, de elgondolkodtatók. Az élet elbeszélhető, elmondható és megérezhető vonatkozásait fejezik ki. A felszín alatt rejtőzködő világ iránti érzékenységet. Egyfajta határátlépések ezek az egyes művészeti területek között: zene – kép, érzelem – kép. Kereste és szerette a szépet, a harmóniát mindenben: zenében, költészetben. 1968-ban *Elnevezték prófétának* címmel filmet készítettek róla.

Sajószentpéteri plébániáján igazi szellemi találkozóhely alakult ki, mely a kor legjelesebb művészeit (Kondor Béla, Feledy Gyula, Csohány Kálmán, Kass János) vonzotta. Velük együttműködve kezdte meg a templom kifestését. Befejezését halála megakadályozta. A Farkasréti temetőben ő temette Kondor Bélát.¹⁵

Papi hivatástudata szilárd. Tudta, leírta, hogy „[...] a papságban minden benne van, ami szerettem volna lenni, és ami még lehettem volna”. Lelkipásztorként lelkiismeretes volt. Nyitott szívvel és lélekkel fordult mindenki: gyermek és felnőtt, egészséges és beteg felé. Szerette az ifjúsági munkát. Különös figyelme volt az elesettekre, a kisemmizettekre, elnyomorodottakra. Ám élete mégsem volt konfliktusmentes sem az egyházban, sem a szocialista világban: egy pap művész?

Az 1970-es években papi csoporttal járt Rómában, ismerősökkel Csehszlovákiában (a Felvidéken) és Lengyelországban.¹⁶

Demeter István 1943 december végéig írta meg, s gépelte le, azaz véglegesítette élettörténetét. Életének későbbi alakulásáról, plébánosi kinevezéseiről, festővé válásáról, amiről fentebb már említés történt, semmit sem tudunk meg. Kisvárdai hitoktatóként hívták be katonának és lett 1942 szeptemberétől táborigazgató a megszállt Ukrajnában. Életének ezt a szűk másfél évét naplószerűen, sokszor nagyon részletezőn vetette papírra. Írása szépen bemutatja egy lelkiismeretes táborigazgató tevékenységét, jó látélet a magyar és a német hadsereg mentális állapotáról, s mindezt nagyon sok fényképpel illusztrálta. Sajátos jellege

14 Az alternatív művészek kiállítóhelyeként elhíresült balatonboglári kápolnatárlaton Demeter István 1971. június 8–15. között állított ki. V. ö.: Klaniczay–Sasvári 2003. 22, 43, 97, 100–101.

15 Barna Gábor visszaemlékezése. Lásd még: Tarczy 1998.

16 Demeter István gyógynövényismeretére és közös római zarándokútjukra emlékezik Tóth Sándor az *Új Emberben* megjelent cikkében, amit születési centenáriuma írt. Tóth 2014.

A tábori lelkész

A kötet megjelenését gondozta
és a nyomdai előkészítést végezte:
Á. Tóth és Barátai
Produkción és Reklámügynökség Kft.
Felelős vezető: Á. Tóth József ügyvezető igazgató
3386/2014.

Nyomda és kötészet: Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József ügyvezető igazgató

ISBN 978-963-12-1055-2
ISSN 2064-9819

A kötet megjelenését gondozta
és a nyomdai előkészítést végezte:
Á. Tóth és Barátai
Produkción és Reklámügynökség Kft.
Felelős vezető: Á. Tóth József ügyvezető igazgató
3386/2014.

Nyomda és kötészet: Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József ügyvezető igazgató

ISBN 978-963-12-1055-2

ISSN 2064-9819

